

РАЗГОВОРИ ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

КНИЖКА ЗА РОДИТЕЛИ

ЦЕНТЪР ЗА
ПРИОБЩАВАЩО
ОБРАЗОВАНИЕ

AMERICA FOR BULGARIA
FOUNDATION

Фондация Америка за България

Този кратка книжка за родители се издава като част от първи етап на програма „Едно училище за всички“. *Център за приобщаващо образование* заедно с пет училища-партньори, с подкрепата на *Фондация „Америка за България“*, работи по създаването на първия български модел на приобщаваща училищна среда, който може да се приложи във всяко училище в страната.

РАЗГОВОРИ ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

КНИЖКА ЗА РОДИТЕЛИ

Скъпи РОДИТЕЛИ,

Всички знаем, че родителството е нелека задача. Изисква от нас да съобразяваме много неща едновременно, да изпълняваме повече от една роля наведнъж, да сме на разположение непрекъснато, често дори за всичко, свързано с децата.

Всяка възраст на детето ви идва със своите предизвикателства, въпроси, страхове, поводи за гордост, безсънни нощи, усмивки, още въпроси, сълзи, приятелства, колебания, информация, смелост, удовлетворение, отговорности...

Но сякаш да си родител на ученик е една от най-сложните задачи. Освен за променящото се свое дете – за неговите нужди и предпочитания като човек, вие ставате отговорни и за един ученик, който трябва да ходи на училище, да е прилежен, да знае, да може, да спазва правилата в училище.

Може би, ако всичко това зависеше само от вас, щяхте да напрегнете всичките си сили, както когато детето ви е било бебе, и да издържите още една безсънна нощ. Може би щяхте да изберете отново да се лишите от излизане с приятели или от нови обувки, за да има за него нови играчки и книжки с картинки, когато се е учело да говори. Щяхте да запазите самообладание, както когато е паднало по стълбите, за да не го стресирате допълнително и чак после, когато сте сами, да си позволите да се изплашите и да се разплачете.

Може би щяхте, но не можете. Защото дали детето ви ще бъде добър ученик, дали ще напредва по математика, дали ще спазва правилата в училище, дали ще се чувства добре там, по какво ще има шестици и по какво двойки, не зависи само от вас. Зависи преди всичко от детето ви. Но зависи също от училището

му: от учителите му, от съучениците му, дори от родителите на съучениците му. Ако се замислите, ще видите, че зависи също от директора, от училищния психолог, дори от охраната, от лелите, които почитват, от самата сграда на училището, от квартала, в който училището се намира, от учебниците, от програмата за седмицата...

Ето защо да си родител на ученик е по-сложно от това да си просто родител. Не непременно по-трудно, но със сигурност по-сложно. За да бъде и за да се чувства детето ви успешно и щастливо като ученик, е важно да си партнирате с детето си и с всички, които то среща в училище.

Моля, приемете тази кратка книжка като покана за размисъл и като покана за разговор.

Размисъл за това какво е училището за вас, какво очаквате от детето си, от бъдещето му като ученик и като човек, какво очаквате от себе си, от учителите му...

Разговор с детето ви – какво очаква и какво иска то, към какво се стреми, как се чувства, какво му дава сили, как можете да го подкрепите.

Разговор с учителите му – как можете да си партнирате, за какво сте им благодарни, какво друго бихте искали да знаете, как можете да помогнете.

Разговор с други родители – бихте ли могли да обедините усилията си, да разпределите някои от отговорностите си...

Разговор с детето, което вие сте били някога – кое беше наистина важно за вас, когато ходехте на училище, какво очаквахте от родителите си, кой беше любимият ви учител, какво изискваше от вас училището, какво ви даде...

Разговор с нас – в края на тази книжка ще намерите адреса на нашата електронна поща – разкажете ни за трудностите и успехите си като родител на ученик, добре дошли ли сте в училището на детето си, какво ви помага да се справяте по-добре в тази своя роля, какво друго бихте искали да знаете и да можете.

*Приятно четене,
Екипът на Център за приобщаващо образование*

*Съставител: Маргарита Аспарухова
Илюстрации: Олег Владимиров
Графично оформление: Стефан Стефанов
© Център за приобщаващо образование, 2016*

КОИ СМЕ НИЕ

Ние сме екипът на *Център за приобщаващо образование*. Това е неправителствена организация, регистрирана в обществена полза и с офис в град София, но често можете да ни срещнете в страната и чужбина по време на нашите обучения, партньорски срещи и конференции.

Нашата мисия е повече деца всеки ден да получават качествено образование, да могат да развият своите таланти и умения и да се чувстват в безопасност, приобщени и ценени. В екипа ни има психолози, логопеди, експерти по детска закрила, социални дейности и глобално образование, които работят с много мотивация и грижа към децата, техните родители, учители и терапевти.

Тази кратка книжка за родители се издава като част от първи етап на програма „*Едно училище за всички*“. *Център за приобщаващо образование* заедно с пет училища-партньори, с подкрепата на *Фондация „Америка за България“*, работи по създаването на първия български модел на приобщаваща училищна среда, който може да се приложи във всяко училище в страната.

Традиционно приобщаващото образование се свързва с децата със специални образователни потребности, но според нашите проучвания и разбиране, за *приобщаваща училищна среда* можем да говорим, само когато **всяко** едно дете се чувства в безопасност, добре дошло и подкрепено в училище, с възможности да развива и изявява себе си.

От друга страна, също толкова важно условие е всеки един учител да се чувства подкрепен, уверен и мотивиран, защото само подкрепеният учител може да бъде подкрепящ. От трета страна, в приобщаващото училище всеки един родител се чувства спокоен за безопасността и развитието на своето дете, чувства се добре дошъл в училището, наясно с възможностите за участие в училищния живот, привлечен от споделена училищна визия за развитие на училището.

С други думи, приобщаващото образование не включва една или няколко определени групи деца или възрастни, а се стреми към приемането, предоставянето на възможности за развитие и подкрепа **на всички деца и възрастни, имащи отношение към образователния процес** – ученици, директор, учители, специалисти, родители и непедagogически персонал.

Тази книжка няма за цел да се справи със страховете, които родителите на децата със специални образователни потребности могат да имат, като това, че детето им няма да бъде прието в училище или няма да получи адекватна подкрепа от учителите си. Нито да се пребори с притесненията на родителите на останалите деца в класа, че децата им биха имали лош ролеви модел в лицето на детето със специални образователни потребности или че би се влошил успехът на класа, защото учителят вече не би имал време да обръща достатъчно внимание на всички деца.

Тези притеснения имат своите причини и не бива да бъдат пренебрегвани. Затова една кратка книжка не може и не цели да се справи с такъв тип страхове и колебания, те трябва да бъдат адресирани от **хората**, които ги изпитват и които са повлияни от тях. Тази книжка може само да ви помогне да видите своите притеснения през призмата на останалите родители, на учителите, на самите деца, които споделят собствения си опит и чувства.

Дали ще поискате да промените нещо след като прочетете техните истории и помислите върху собствените си преживявания и преживяванията на своите деца?

Може би....

Дали промяната ще стане лесно и бързо?

Може би не. Но вероятно много по-лесно и бързо, отколкото предполагате.

Дали си заслужава?

А дали си заслужава да направите едно дете щастливо? Да подкрепите един родител? Да помогнете на един учител? Да бъдете Вие самите спокойни и удовлетворени?

КАКВО НИ КАЗВА ДЪЛГОГОДИШНИЯТ ОПИТ

Приобщаването: през перспективата на социалната справедливост¹

Мара Сапон-Шевин

За автора: Мара Сапон-Шевин работи по въпросите свързани с приобщаващото образование от 1979 г. в САЩ. В момента е професор по Приобщаващо образование в Университета в Сиракуза, Ню Йорк, САЩ и е специалист по въпросите свързани с многообразието и социалната справедливост, включително пълно приобщаване, антирасистко преподаване, справяне с тормоза, кооперативно учене и приложението на изкуствата при справянето с потисничеството. Автор е на повече от 200 книги и статии и е изнасяла доклади в Канада, Австралия, Нова Зеландия, Испания, Малта, Чили, Холандия, Швеция, Финландия и Англия. В момента ръководи проект наречен „Създаване на безопасни и спокойни училища“, а наскоро съвместно с партньори-учители е приключила изпълнението на проект „Мир в сърцевината“, който използва детската литература за справяне с тормоза в училище и промотиране на позитивни взаимоотношения и прилагане на ненасилствената комуникация.

За много хора думата „приобщаване“ означава приобщаването на ученици с увреждания в общообразователна среда. Понякога приобщаването се разбира като продължаване на принципа за интеграция, тоест връщане на учениците с увреждания в „интегрираната“ образователна система. Но все повече хора осъзнават, че тази дефиниция за приобщаващо образование е изключително ограничаваща. Първото ограничение идва от това, че не се отчита факта, че децата

---

¹ Откъс, преведен и публикуван с разрешението на автора, за което сърдечно благодарим; Целия текст на английски можете да намерите тук:

<http://reined.webs.uvigo.es/ojs/index.php/reined/article/viewFile/733/300>

се различават едно от друго по хиляди начини и да мислиш за образованието като приобщаващо и откликващо на един тип различие (увреждане) и да пренебрегваш различия свързани с раса, етнос, пол, сексуалност, език, религия и социална класа не води до създаването на образователна система, която наистина е приобщаваща за всички. Да пригостим една задача по изобразително изкуство за Д., който има детска церебрална парализа и не може да си служи добре с ръцете си е добро начало – но когато Д. е афро-американец, мюсюлманин и живее с майка си, да го изпратим въпреки с играчка за коледната елха, на която пише „за мама и татко“ не показва, че го приемаме като ученик с множество характеристики, идентичности и образователни нужди.

Често използвам следната метафора, за да обясня широтата и дълбочината на това, което се изисква за процеса на приобщаване и какво е възможно в това отношение. Когато учителите учат децата за устната хигиена и здравето на зъбите, те карат децата да си измият зъбите и след това им дават малко червено хапченце, което да сдъвчат. Това хапче се нарича „разкриващо хапче“, тъй като показва всички места, които не са били добре измити и така човек знае на кои места трябва да обърне повече внимание. Възраженията срещу приобщаващото образование често звучат така:

- 1) Ако включим дете като М., трябва да преосмислим атмосферата и отношенията в училище – нашите ученици могат да бъдат много жестоки понякога.*
- 2) Ако включим дете като Т., трябва да преосмислим учебната програма – много от нещата, които преподаваме не са релевантни за неговия живот и неговия опит.*
- 3) Ако включим дете като К., трябва да пригостим нашата педагогика – много от начините на преподаване няма да проработят при нея.*

4) Ако включаю дете като П., трябва да осигурим повече обучения за учителите и повече подкрепа – те не са съвсем готови и подготвени все още.

Моят отговор на всички тези възражения е „да, да, да“. Обръщането на внимание на училището и атмосферата в училище, на учебната програма, на педагогическите практики, на подготовката и подкрепата на учителите са изключително важна част от приобщаването. И това са неща, които трябва да изпълняваме текущо за **всички** ученици. Но понякога само когато видим голямо или драматично несъответствие между „*училището такова, каквото е*“ и нуждите на едно конкретно дете, осъзнаваме, че са налице несъответствия, ограничения и недостатъци в самия начин, по който създаваме и поддържаме образователната система. Детето, което е било „*приобщено*“ се превръща в „*разкриващото хапче*“ по отношение на класната стая/училището, показвайки ни области, които имат нужда от повече работа! За съжаление, вместо да благодарим на това дете или на родителите му за това, че ни дават възможност да изследваме настоящите си практики и да ги подобрим, училищата често се опитват да изключат и отделят детето, което е „*различно*“, за да премахнат и появилите се предизвикателства.²

Възраженията срещу приобщаването цитирани по-горе често се повдигат във връзка с ученици с увреждания, но също така са насочени и към ученици с „*други различия*“. Училището е враждебно място за ученици, които биват идентифицирани като „*странни*“. Ето защо или се опитваме да регулираме поведението на детето

---

² *Бележка от екипа на ЦПО:* Ние от ЦПО знаем, че е трудно и много изискващо човек да изпитва благодарност за предизвикателствата, с които се сблъсква в живота си. Същото важи и за учител, изправен за първи път пред предизвикателството да работи с дете, което изисква подход и практики, различни от установените до този момент от учителя. След време, част от трудностите в работата с това дете могат да бъдат осмислени като опит, който да помага и при работата с останалите деца. Това разбира се е дълъг път, който има нужда да бъде извървян и осмислен от самия учител.

и да направим така, че различията да изчезнат, или препоръчваме преместването на ученика към училище за различни деца; осъзнаваме, че учебната ни програма не е културно релевантна за учениците от различна раса или етнос, така че им препоръчваме да се насочат към училище, което се фокусира върху разнообразието. Това, което обединява тези „решения на проблеми“ е фактът, че те оставят непокътнати (и неподобрени) настоящите практики, политики и процедури свързани с класната стая и училището, да не говорим за ограничаващото и носещо вреда послание по отношение на многообразието, различието и приобщаването, което тези „решения“ носят.

Има и една добра новина обаче. Въпреки че промените, които едно училище трябва да извърши, за да се превърне в напълно и наистина приобщаващо училище, са много, добрите промени за една част от учениците не са лоши за останалата част. Това означава, че когато подобрим нещата за дете със синдром на Аспергер, което има ограничени социални умения и има нужда от приятели, това няма да навреди на останалите ученици и всъщност може да доведе до практики и промени, които ще бъдат полезни за много други деца. Практикуването на педагогика, която е културно релевантна – ако това се налага заради наличието на много деца от латино произход в класа – ще доведе до учебна програма, която е по-богата и по-пълна. Модификациите, които в началото са били направени за „маргинализираните“ ученици, са полезни и за останалите. Да очакваш всички да бъдат „еднакви“, означава да ги асимилираш, да ги лишиш от ползите, които произлизат за всяко дете и учител от подкрепата предоставена на всички ученици. Въпреки че някои ученици с високи способности могат и да съумеят да оцелеят и дори да бъдат успешни в среда, която не отчита различията между хората и не се отнася позитивно към тези различия, това не прави условията в тази среда подходящи за всички. Доброто приобщаващо образование е добро образование.

КАКВО НИ КАЗВАТ ПРОУЧВАНИЯТА

Идентифицирани ползи за децата от приобщаващото образование – резултати от проучвания

Приобщаващото образование е обект на много проучвания с цел проверка на неговата ефективност и полза за учениците, учителите и обществото. Предлагаме извадки от някои проучвания.

(1) Учениците без увреждания постигнаха значително по-голям напредък в уменията си за четене и математика в приобщаваща среда. (Cole, et al., 2004)

(2) Учениците, които предоставиха подкрепа на учениците с увреждания в общата класна стая, показаха положителни постижения в ученето си, като по-висок успех, по-добра успеваемост при изпълнение на учебни задачи и повече участие в клас. (Cushing & Kennedy, 1997)

(3) Според мета-анализ от изследване от 2007 г., 81% от регистрираните случаи показват, че ефектът от приобщаването на деца с увреждания върху децата без увреждания е или положителен, или неутрален. (Kalambouka, Farrell, & Dyson, 2007)

(4) Времето посветено на обучение по общообразователната програма е позитивно и тясно свързано с постиженията по математика и четене при децата с увреждания. (Cole, Waldron, & Majd, 2004; Cosier, Causton-Theoharis, & Theoharis, 2013)

(5) Учениците с интелектуални затруднения, които са били напълно приобщени в общите класни стаи постигнаха повече напредък в уменията си за четене и писане отколкото учениците в специалните училища. (Dessementet, Bless, & Morin, 2012)

(6) „Всяко училище се характеризира с определена култура, антропологичните изследвания (Ogbi, 1982, 1985) редовно показват, че съществуващите в училище култури имат огромно влияние върху академичните постижения.“ (Sailor, 2009)³

(7) Учениците с увреждания в приобщаващи класни стаи демонстрират академичен напредък в няколко сфери, включително подобро представяне на стандартизирани тестове, постигане на целите от индивидуалните си планове, повишени оценки, поведение съобразено с поставените задачи и мотивация за учене. (National Center for Education Restructuring and Inclusion, 1995)

(8) Участието на деца с увреждания в общата класна стая не влияе на училищното представяне на учениците без увреждания що се отнася до времето, необходимо за преподаване и количеството прекъсвания, резултатите им от изпитвания и оценките им. (York, Vandercook, MacDonald, Heise-Neff, & Caughey, 1992)

(9) Типовете преподавателски практики, които могат да бъдат наблюдавани в приобщаващата класна стая, като обучение и менторство между връстници, съвместно учене в групи и диференцирано преподаване, са доказано полезни за всички ученици. Например, Славин, Маден и Лийви откриват, че постиженията по математика на учениците с и без увреждания се повишават значително като резултат от ученето по групи. (Slavin, Madden, & Leavy, 1984)

(10) Обучението и менторството между връстници води до значителни подобрения в правописа, знанията по социалните науки и други сфери както при учениците с увреждания, така и при учениците без увреждания. (Maheady et al., 1988; Pomerantz et al., 1994). Използването на графични органайзери, наръчници

---

³ Цитати (1) до (6) са преведени от “Benefits of Inclusive Education for All Students”
<http://www.swiftschools.org/Common/Cms/Documents/ResearchSupportforSWIFT1.15.14.pdf>

за учене и компютърни приложения доведоха до значително подобряване на постиженията при тестове и въпросници, както при учениците с увреждания, така и при учениците без увреждания. (Horton, Lovitt, & Berglund, 1990)

(11) Ползите от силните партньорства между семействата и училищата са добре документирани в литературата. Академичните постижения на учениците са по-високи, когато родителите участват в училищния живот, на практика, колкото по-въвлечени са родителите, толкова по-високи са постиженията на учениците (Henderson & Mapp, 2002; Christenson & Sheridan, 2001). Други ползи от стабилното взаимодействие между семействата и училищата са повишаване на посещаемостта на учениците, повишено желание за продължаване с образованието и за кариерно развитие. (Caplan, et al., 1997), подобрена социална компетентност, (Webster-Stratton, 1993) намалена степен на проблемно поведение от страна на учениците в тинейджърска възраст. (Resnick et al., 1997)⁴

Един мета-анализ от 2005 година върху 515 научни изследвания проведени в хода на 6 десетилетия в 36 държави доказват, че комуникацията между различни по произход групи намалява предразсъдъците помежду им. Друго изследване показва, че общуването между ученици с различен расов и етнически произход води до повече знание за различните етноси, което от своя страна намалява тревожността и увеличава способността за емпатия. Проучванията също така показват, че времето на общуване е важно – децата в начална училищна възраст осъзнават различния расов и етнически произход и са по-склонни да бъдат по-гъвкави към различията.⁵

---

⁴ Цитатите от (7) до (11) са преведени от Whitbread, K. "What does the Research Say About Inclusive Education", <http://www.wrightslaw.com/info/lre.incls.rsrch.whitbread.htm#sthash.ClTeRgTm.dpuf>

⁵ Цитатът е преведен от Research Brief. How Non-Minority Students Also Benefit from Racially Diverse Schools, <http://www.school-diversity.org/pdf/DiversityResearchBriefNo8.pdf>

КАКВО НИ РАЗКАЗА ЕДНА МАЙКА

Когато някой е предварително готов да те приеме

Това е разказът на една майка за записването на сина ѝ в първи клас, споделен в контекста на финансираня по програма „Учене през целия живот“ международен проект ФИЕСТА – Улесняване на приобщаващото образование и подпомагане на прехода между училищните нива, в който Център за приобщаващо образование беше една от партньорските организации.

„Обадих се на 15 училища и отговорът винаги беше един и същ: нямаме рампа, нямаме асансьор. Отказаха навсякъде да го запишат. Първо, опитах в кварталното училище, където учи по-голямата ми дъщеря. Но ми отказаха, защото очакванията към детето биха били огромни и той няма да се справи. И защото имат входящи тестове. Тогава опитах в други училища в квартала, след това в училища в близките квартали, след това в по-далечни квартали. Всъщност открих училището случайно.

Обадих се и започнах речта си: „Добро утро, става въпрос за дете с увреждане“. Директорката каза, че имат рампа, асансьор и адаптирани тоалетни и ресурсна учителка и че няма причина да не го приеме, въпреки че има други 164 деца, които чакат да бъдат записани, но детето има предимство, защото има специални потребности. Аз започнах да обяснявам „Това е дете с тежко увреждане, в психично отношение не е на нивото на връстниците си, посещаваше общообразователна детска градина, но не беше напълно интегриран, посещаваше специалната група.“ Казах на директорката, че ще заведа детето, за да го видят. Тя каза, че няма нужда, просто да отида и да занеса необходимите документи за записване в началото на учебната година. Исках да се срещна с директорката, защото не можех да повярвам, че някой приема детето ми без притеснения.

В училището има логопед и тя много помага. В училището имат искреното желание да бъдат от полза. Логопедката взимаше деца без проблеми заедно със сина ми, за да работят в група. И избираше такива деца, които срещаха трудности с приемането на различното дете. Класната им също е много добър човек. След първи клас отиде на обучение как да работи с деца с увреждания, въпреки че и преди това нямаше проблеми с това. Справяше се перфектно. Класът също е много добър. В него няма агресивни деца, няма сбивания и викове. Изглежда благодарение на това, че са около моето дете в опита си да бъдат по-приемащи, стават по добри хора. Това е мнението и на класната им.

Когато е имало случаи синът ми да се разкреци в часовете, учителката му казваше, че ще го изпрати при директорката и че това не е подходящо поведение за ученик. Тя се отнася към него като към обикновен ученик. Изисква много от него. Настоява задачата да се изпълни, дори да не я напише. Той много я уважава.”

КАКВО НИ РАЗКАЗА ДРУГА МАЙКА

Колко са важни навременната подкрепа и примерът на родителите

Понякога, без дори да сме чували понятия като приобщаващо образование, се отнасяме с уважение и грижа към детето и семейството, изпаднали в беда. Това доказва разказът на друг родител, който сподели своя опит. За приобщаващите ценности като равнопоставеност, оптимизъм, уважение и подкрепа можем да говорим много, но те са значими, когато ги носим в себе си и ги прилагаме на практика.

„Когато синът ми Дарян беше в първи клас, втория срок в класа им дойде едно момченце Красимир (Краси). Майката го беше осиновила съвсем наскоро. Беше сама и което беше голям проблем, беше наела жена да се грижи за него.

Краси беше много сладко дете – весел, палав и се закачаше с всички. Същевременно все още носеше порядките от дома за деца, лишени от родителски грижи. Трябваше да оцелява и вземаше всичко, което иска или със сила, или с хитрост. Никой не можеше да го накара да седне на чина. Постоянно имаше наранено дете или нещо счупено. Краси хвърляше камъни по децата на двора, бягаше извън училището, дори веднъж беше донесъл от къщи голям кухненски нож и един баща успя да му го вземе чак в края на деня. Представете си колко бяха изплашени родителите, защото всеки момент някое дете можеше сериозно да пострада.

За съжаление, по това време, учителката на Дарян не беше „приобщаваща“. Самата тя се оплакваше от Краси, постоянно го изпращаше при директорката. Беше вдигнала ръце и се надяваше, че родителите ще направят подписка и ще го преместят. Само че, родителите спонтанно и неорганизирано на една родителска среща застанаха зад детето и казахме, че това е недопустимо. Настоявахме с детето и с майката да работи психолог, майката да полага повече грижи. Но след като е бил в институция, сега пак да му кажем, че е нежелан, беше недопустимо. И наистина всички родители застанаха зад Краси, осъзнавайки и съгласявайки се с риска за своите деца. Но като се замисли човек, по-малко опасно ли е да отхвърлиш едно дете в първи клас и то да порасне като отхвърлен и наранен човек, който скита с нож по улиците. Кое е по-опасно за децата ни?

Аз лично често му изпращах някакви неща по Дарян – домашни курабийки, плод или нещо друго. Идеята ми беше да разбере, че хората го приемат и не всички са враждебни. Мисля, че и други родители са го подкрепяли по един или друг начин, без да го афишират.

Краси завърши четвърти клас и последните две години не помня да сме имали проблеми с него.“

КАКВО НИ РАЗКАЗА ЕДНА УЧИТЕЛКА

Опитът на един клас⁶

В обратната връзка след обучение по дислексия на Център за приобщаващо образование Мария ни написа, че има в класа си дете със специални образователни потребности и вижда ползата от това за всички деца. Помолихме я да сподели повече за работата си и за взаимоотношенията между децата в класа. С нейно разрешение публикуваме писмото ѝ с променени имена на децата, с цел запазване на тяхната анонимност.

„Здравейте, ето малък разказ за „моя случай“:

На 15.09.2010 г., след като в канцеларията на училището ме уведомиха, че тази година ще имам нова ученичка, излязох на двора при децата. Цветя, усмивки, суматоха – знаете как е. И сред целия хаос към мен се приближи доста мургавя жена с дете до нея и ми каза, че това е новата ми ученичка. Преодолявайки смущението си (Не ме упреквайте в расизъм, моля!) от това, че детето е циганче (До сега не ми се беше случвало.), с усмивка му подадох ръка...И се оказа, че то не може да ми отвърне на поздрава, просто защото няма дясна ръка!

Признавам, че целия ден до вечерта бях не на себе си. Новата ученичка не ми излизаше от главата. Без ръка! И това в клас, който ходи по екскурзии, който ходи на ски-курсове, в който въобще много се спортува (по примера на госпожата!). Как ще я приемат децата? Как да не се стреснат те? Защото предния ден, на двора, те не ѝ обърнаха внимание, а в клас не се качихме въобще. Още преди часовете говорих с педагогическия ни съветник и направихме следното. Когато преди първия час майка ѝ я доведе, педагогическият съветник дойде и взе новата ученичка под предлог, че в нашето училище винаги

---

⁶ Публикуваме разказа с разрешението на автора Мария Дамянова, начален учител, гр. София, за което сърдечно благодарим

„разхождат“ новите деца при идването им – за да им покажат лекарския кабинет, дирекцията, библиотеката и т.н.

Останах насаме с децата. Поговорихме. Какво точно им казах не мога да цитирам. Но явно стигна до тях. Защото на въпроса кой иска да седне с новата ученичка, имаше много вдигнати ръце. Избрах едно момиче – оправно, с голямо самочувствие, със силно развито чувство за отговорност.

После новата ученичка се върна в клас. Представих я на децата – Лили. Ще седи до Деси, тя ще ѝ помага, защото Лили се е родила без една ръчичка.

И се занизаха дните. Децата не бяха забравили какво им говорих в първия час. Деси помагаше – за вадене на неща от чантата, за отваряне на тетрадки и учебници. Децата от предния и задния чин също. Това през часовете. През междучасията децата не оставяха Лили сама. Вярно е, понякога трябваше да им напомням. Вярно е, някои деца имаха нужда от „окуражаване“. Вярно е, някои отначало избягваха да гледат „липсата“. В часовете по физическо Лили играеше гимнастика наравно с другите. На „народна“ дори е била и „консул“, като децата ѝ вдигаха топката от земята, подаваха ѝ я, а тя здраво удряше със здравата си ръка.

Лили определено не е силна ученичка. Особено по математика. А в първи клас явно беше натрупала повече пропуски, отколкото знания. Но нито веднъж не се случи някое дете да се присмее на Лили – било то за грешен отговор или за оценка. И лека-полека, ден след ден Лили „дръпна“, понавакса. И завърши годината с четворки и петици (истински, не „надутти“).

Ще ви разкажа и две случки от края на учебната година. Бяхме на екскурзия. Не само нашият клас, а и други класове. Освен включените в програмата (от фирмата-организатор) обекти, заведох децата и до едни водопади, ходихме и по една еко-пътека. Имаше мостчета, стълбички. Без да казвам нищо на децата, когато тръгнахме, те викаха

Лили и я пускаха да върви точно след мен. Ако нещо изостанеше, я пропускаха. Сами (тренира алпинизъм човекът) пък вървеше след нея и помагаше отзад. Забележете! Нищо не бях им казала да правят!

А по време на една от почивките чух едно дете от съседния клас да пита Лили (с присъщата си детска непринуденост): „*На тебе подиграват ли ти се в клас?*“. А Лили, искрено учудена му отговори: „*Не, защо да ми се подиграват?*“

И другата случка. В класа ни много се танцува. Момичетата си правят, измислят, репетират разни танци. Едно дете имаше рожден ден. След почерпката група момичета поискаха да поздравят рожденичката с танц. Поздравиха я. Ръкопляскания. После Деси (която седи до Лили) поиска и тя да поздрави със самостоятелен танц. Добре, поздрави. Ръкопляскания. И после и Лили поиска и тя! Признавам, за части от секундата се смутих. Много мисли ми профучаха в главата. Но Лили излезе спокойно (и това е супер показателно, нали?). И танцува. Свърши... и пляс-...пляс, пляс-пляс – ръкопляскания! А Деси изхвърча отпред и прегърна Лили! Как не се просълзах не знам. А бях помислила – дали няма да и се смеят, да се подхилкват!

Има ли смисъл да пиша още за това защо мисля, че присъствието на такова дете в клас е добре не само за него, а и за всички деца в класа? Освен че децата свикват с мисълта, че има и различни от тях хора, те се учат на взаимопомощ, толерантност, услужливост, разбиране, съчувствие... и куп други ценни човешки качества.

А колкото до другото ми притеснение – че Лили е циганче, то въобще не заслужава да се говори на него. Май само аз се бях впечатлила от това на 15.09. А майката и бащата се оказаха много ангажирани и отговорни.

Май се получи доста дълъг разказ. Дано ви е било интересно!

Поздрав!

Мария“
юли, 2011 г.

РОДИТЕЛИ В ДЕЙСТВИЕ

Подкрепа за децата и учителите

Маргарита Аспарухова

Несъмнено отношенията между учители и родители са деликатни, особено когато става дума за различни гледни точки за методите на действие. Често това става повод за трудни разговори, отдръпване, недоверие. Как да направим ефективен диалогът между двете страни?

Понякога в забързаното и натоварено ежедневие на учителите не им остава време да помислят за друго освен за уроците и за това децата да са в безопасност (да не тичат по коридорите, да не се гонят в класната стая, да се нахранят). За всеки класен ръководител е изключително важно да се чувства оценен от родителите на децата за това, което прави, както и да получи подкрепата им за нови начинания. Обикновено родителите очакват инициативата да дойде от учителите, но това не е задължително. Дори напротив. Всеки класен ръководител или учител би откликнал с готовност и благодарност към идея за развитието на децата и сплотяването на класа, дошла от родител.

За да бъде пълноценно сътрудничеството между родителите и учителите, е важно двете страни да влязат в него спокойни и позитивно настроени, за да може постепенно да се създадат условия за доверие и чуваемост. За начало бихте могли да се съберете с един или няколко други родители и да изберете как да изненадате класа и класния ръководител или учителите на децата.

Важното е това, което ще изберете, да не ангажира децата и класната с допълнителни задължения и стрес – като например, децата да изнасят програма с песни и стихотворения, за да се представят пред родителите или класната да

събира парите за сладкарница. Тук идеята е родителите да бъдат активната страна и да подарят един малък празник на класа и учителя. От друга страна, това ще подпомогне родителите да не се чувстват като външни лица в училището и ще допринесе за създаването на една общност, в която те са активни и подкрепящи. Можете да организирате посещение в музей или ходене на театър, посещение на интересно работно място на родител, да направите работилничка с децата. Такъв тип изненада би допаднала на всеки класен ръководител и учител. Можете да ги поканите на кафе или сладкарница, за да обсъдите изненадата за класа. Това ще ви даде възможност да се опознаете и сбlijжете и да се почувствате като част от един и същи отбор. А в представата на детето си ще бъдете истински герой. Със сигурност тези съвместни празници с децата и учителите им ще ви харесат и ще ви се иска да ги превърнете в традиция. Скоро ще забележите, че това ви сбlijжава с другите родители и ви превръща в родителска общност, която си помага и подкрепя, прави ви по-спокойни за децата ви, докато са в училище, увеличава доверието ви към учителите, децата ви се чувстват по-щастливи и по-мотивирани да ходят на училище.

Други идеи, които можете да реализирате заедно, са децата да имат градинка с билки в двора или саксийки с цветя в стаята, да преобоядисате заедно двора на училището и да го почистите, децата да си осиновят кученце-водач на незрящи граждани или диво животно в беда, да имат клас от приятелчета от друг град или дори друга държава, за които редовно да правят картички и съответно да получават от тях картички за празниците и т.н.

Важно е училището и родителите да споделят тази визия за екипност и взаимна грижа, за да я предадат на децата. Пожелаваме ви успех и ще се радваме да споделим опита си.

КАКВО НИ КАЗВАТ ДЕЦАТА

Чуваме ли гетските гласове?

На 16 март 2006 г., точно преди 10 години, екипът на Център за приобщаващо образование⁷ се среща с 22 деца от гр. Шумен и областта. Това са деца, които са членове на детските правозащитни клубове в училищата си. Целта на срещата е децата да се научат как да направят проучване сред връстниците си по въпросите, които ги вълнуват „Какво харесват и не харесват в училище“, „Какво искат да променят“, „Как да постигнат тази промяна“.

Още по време на срещата-обучение за развитие на детското участие чрез метода „връстници интервюират връстници“, децата споделят как се чувстват по отношение на възрастните и защо според тях в общуването им има бариери.

- Те са живели в други времена и не ни разбират.
- Те са големи и не ни разбират.
- Те понякога се държат лошо с нас.
- Никога не ни изслушват.
- Може би защото някога сме им противоречили и затова се държат така с нас.
- Може би те са се чувствали някога виновни.
- Когато те са ядосани и ние им приказваме, те ни чуват, но си мислят за други неща.

---

⁷ По онова време това все още е екипът на Програмата в България на „Спасете децата-Обединено кралство“. ЦПО е приемник и продължител на дейностите на Програмата свързани с детска закрила, детско участие и приобщаващо образование

- Те са минали по нашия път и не искат това да се случва и на нас.
- Нямаат време.
- Рядко ми вярват.
- Когато са изморени, въобще не ми обръщат внимание.
- Нашите често не ме слушат и не ми обръщат внимание, защото си мислят, че като сме малки, нищо не разбираме, но въобще не е така и ние имаме право да бъдем равни.
- Няма значение дали сме малки или големи, всички сме равни.
- Някои нямаат чувство за хумор.
- Само викат!
- Не ме изслушват, защото са изморени.

Детското участие е термин, който се отнася до основното право на децата да водят безопасен и достоен живот и не допуска дискриминация от какъвто и да е тип. Чрез активното си участие в планирането на действия и вземането на решения, които ги засягат, децата развиват умения за решаване на проблеми и защита на мнението си пред други деца и възрастни и израстват като активни и ангажирани членове на своята общност. Детското участие е неделима част от ефективната детска закрила. Като дават възможност на децата да говорят и да взимат решения за себе си по един аргументиран и открит начин, възрастните предотвратяват много практики, свързани с опити и случаи на злоупотреба и експлоатация на деца. В допълнение към това, детското участие ни позволява да научаваме за проблемите на децата от първа ръка и да се преборим с първоизточника им, а не само да се целим в резултатите.

Вие усещате ли бариери в общуването с детето си? Кой ги поставя? Кой може да ги заобиколи, прескочи, разруши?

След обучението децата се връщат в училищата си и провеждат проучване сред връстниците си за нещата, които харесват и не харесват в училище, за отношенията им със съучениците си, за нещата, които биха искали да се променят. Ето част от техните отговори.⁸

„Ако отделим по-различните от нас, те няма да се чувстват добре. И нас, ако ни отделят, и ние няма да се чувстваме добре.“

„В миналия ми клас имаше едно момче в инвалидна количка. Нека учат с нас такива деца, ако искат. Ние няма да ги отблъснем. Нито те са нещо повече от нас, нито ние сме нещо повече от тях.“

„Никой не пита какво ни харесва и какво не. В училище само изпитват.“

„Трябва да се научим да работим в екип, тогава може би ще ни чуят, когато говорим.“

„Ами какво като е с различен цвят или с увреждане, нали е човек?“

„Хубаво е да се ходи на училище, защото въкъщи е скучно.“

„...има деца, които не искат да идват на училище. За да идват, трябва да се държим по-добре с тях...“

„Ако не ходим всички заедно на училище, как ще живеем заедно след това?“

---

⁸ *Детски гласове*, изд. от Програмата на Спасете децата – Обединено кралство в България, 2006 г., <http://www.cie-bg.eu/userfiles/file/VoicesOfChildren.pdf>

А КАКВО ЩЕ ВИ КАЖЕ ВАШЕТО ДЕТЕ?

Маргарита Аспарухова

Често в училище децата ви правят тестове. Вероятно не сте правили тест от времето, в което вие сте ходили на училище, затова сега ви предлагаме да направите един тест заедно с детето си.

Оградете с кръгче верния за вас отговор/отговори и след това задайте същия въпрос на детето си. (Попитайте го без да давате възможните отговори – като отворени въпроси)

Какво е „училището“?

1. Държавна институция, отговорна за образованието на децата ви
2. Сградата на две преки от блока или на другия край на града
3. Общността от приятели и съученици на децата ви
4. Основната отговорност на децата ви
5. Директора, учителите, учебниците, родителските срещи
6. Друго: _____

Отговора на детето ви:

За кои деца е училището?

1. за най-умните
2. за вашите деца и това е достатъчно
3. за тези, които могат да учат
4. за всички деца
5. друго: _____

Отговора на детето ви:

Каква е вашата роля като родител?

1. Да запишете детето в добро училище
2. Да го карате и взимате от училище
3. Да се интересувате с кого дружи в училище и да помагате при разрешаване на проблеми, когато има нужда
4. Да проверявате как се справя с учебния материал
5. Да го окуражавате да учи и да му помагате, когато се налага
6. Да общувате с директора и учителите
7. Да посещавате родителски срещи
8. Да осигурите учебници и учебни помагала
9. Друго: _____

Отговора на детето ви:

Какво е по-важно за детето ви – да е като другите деца или да е себе си?

1. Да е като другите деца
2. Да е себе си
3. И двете

Отговора на детето ви:

Как се чувства детето ви в училище?

Отговора на детето ви:

Как се чувствате вие по отношение на училището, вашия малък ученик и вашата роля като родител на ученик?

Отговора на детето ви:

НАЙ-ВАЖНИЯТ УРОК – ВАШИЯТ ПРИМЕР

Маргарита Аспарухова

Вероятно разговаряте често с детето си за училище, но говорите ли за **важните** неща – защо ходи на училище, как се чувства там, какво то и вие можете да направите, за да бъдат нещата по-добре. Резултатите от този тест, обсъдете заедно и си направете план за справяне с проблемите и затвърждаване на успехите. Разговаряйте с детето си честно – споделете своя опит като ученик, поговорете за своите трудности като родител на ученик. Но нека наистина това бъде разговор – чуйте и гледната точка на детето си и намерете къде се пресича с вашата – може би очаквате от него неща, с които то не може да се справи сега или не може да се справи само. Не забравяйте, че психичното здраве и спокойствие на детето ви са по-важни от отличните оценки.

Може би ще се изненадате по колко по-различен начин от вас възприема детето ви училището и себе си в него. За вашето дете, особено ако е по-малко, училището е средата, в която се утвърждава като личност и като част от общност. Често забравяме, че водещият стремеж при децата и младежите е да са като значимите други, да са приети от тях и да приличат на тях – с нещата, които имат, с нещата, които правят, с нещата, които казват, с начина, по който изглеждат, с нещата, които им се случват. Едновременно с това обаче те се опитват да вплетат всичко това в собственото си аз и усещане за себе си и често културните традиции на семейството, физическите дадености на детето, социално-икономическите възможности на семейството му се превръщат в бариери пред приемането на детето от значимите за него общности. В днешно време училището е изключителна мозайка от деца на различна възраст, с различни интереси, различни лични и семейни ценности и възможности и всяко дете в един или друг момент преживява отхвърляне заради това, че е по-различно, заради това, че не се вписва в желаната общност. Едновременно с това всяко дете непрекъснато преживява и актове на приемане

– намира нов приятел, включва се в нова общност или създава такава около себе си. Това са нормални процеси и не можем да предпазим децата си от това да преживеят отхвърляне и да очакваме, че винаги ще бъдат приятели с всички.

Това, за което трябва да внимаваме обаче, е интензивността и продължителността на тези преживявания – твърде самотното дете се затваря в себе си, намира неподходяща компания или се променя драстично, за да се впише в желаната общност. Понякога родителите не отчитат веднага, че детето преминава през болезнен етап – маркерите при отделните деца са различни и е трудно да бъдат забелязани веднага – често в началото дори се приемат за нещо положително. А понякога фокусът на родителската гледна точка е в академичните постижения и социалният живот на децата не се коментира. Усещането за отхвърляне може да идва и от някои от учителите и от родителите на другите деца и детето може да изпитва дори още по-голяма тревожност, притеснение, срам и вина заради това, което е.

Ето защо вашата връзка с детето ви е от първостепенно значение – вие сте човекът, на когото детето ще се довери и на когото ще разчита, за да знае, че е ценно, красиво, умно, способно, добро и най-вече обичано. Колкото и трудно да е, понякога балансът между това, което е и това, което ще направи детето ви щастливо, трябва да дойде от вас – с много разговори, с много търпение... Ако не можете да купите на детето си последен модел смартфон, за да е като съучениците си, например, запишете го на уроци по нещо, което го интересува – това ще му помогне да намери приятели със сходни интереси и да се себеутвърди.

Колкото и да не ви се вярва, заедно с другите родители вие можете да повлияете и на класа на детето си и да помогнете на децата да видят нещата, които ги свързват, а не нещата, които ги различават и разделят – всички деца биха се зарадвали да отидат заедно на театър, да правят заедно сладки, да гледат филм, да си посадят цветя. За да садиш цветя или за да правиш сладки, не е необходимо да имаш

модерни дрехи, да си отличник, да си слаба с дълга руса коса или да имаш мускули.

Щастливите общности и приятелства не могат да бъдат резултат на едностранните усилия на шепа учители, родители и деца – може би сега вие сте на ход – ако държите на приобщаващите ценности – равнопоставеност, уважение, доверие, честност, те трябва да личат в собствените ви действия и да звучат в собствените ви думи.

Всеки родител иска детето му да бъде прието, обичано и ценено. Научете го на свой ред да приема, да се грижи за другите, да вижда красотата и силата във всеки, да споделя и да се раздава, да се усмихва и да подава първо ръка.

Център за приобщаващо образование

София 1527, бул. „Васил Левски“ 114, ет. 1
тел.: 02 870 20 63 | e-mail: office@cie-bg.eu | www.cie-bg.eu

WWW.PRIOBSHTI.SE